

11. Statman, M. (2014). *Behavioral finance: Finance with normal people*. *Borsa Istanbul Review*, 14(2), 65–73.

12. SEBI. (2023). *Trends in Derivatives Market Participation in India*. Securities and Exchange Board of India.

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING TADBIRKORLIK FAOLLIGINI OSHIRISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI

Ro'zmatova Farahongiz Bekmurotovna

Urganch RANCH texnologiya universiteti iqtisod yo'nalishi

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiy o'sish, bandlik va ijtimoiy barqarorlikning asosiy drayverlaridan biri sifatida global miqyosda e'tirof etiladi. Biroq tadbirkorlik faolligi – ya'ni yangi biznes tashabbuslari, innovatsion g'oyalar va bozorga kirish intensivligi – ham institutsional muhit, ham resurslarga kirish, ham bozor rag'batlari bilan belgilanadi. Shuning uchun ham istiqbolli yo'nalishlarni aniqlashda nazariy konsepsiyalar va empirik dalillarni uyg'un qo'llash zarur.

Nazariy-metodologik asos. Y. Shumper tadbirkorni “ijodiy buzuvchi” sifatida talqin etib, aynan innovatsiyalar – yangi kombinatsiyalar, yangi bozorlar va yangi texnologiyalar – iqtisodiy dinamikaning yuragi ekanini ko'rsatadi [1]. Bizning fikrimizcha, ushbu yondashuv kichik biznes uchun ayniqsa dolzarb: ular moslashuvchanligi tufayli mikroinnovatsiyalar orqali tarmoq samaradorligini oshiradi. Piter Durker innovatsiyani tizimli amaliyot, maqsadli izlanish va boshqariladigan jarayon sifatida ko'rish lozimligini ta'kidlab, “tasodifiy ilhom” o'rniga manbalarini aniqlash, sinovdan o'tkazish va bozorga tez yetkazishni tavsiya etadi [2]. Bizning yondashuvimiz shuki, kichik biznesda innovatsiya boshqaruvi yengil vaznli, iterativ va mijozga yo'naltirilgan (lean) usullar orqali tashkil etilganda faollik ko'rsatkichlari barqaror oshadi. Z. Acs va D. Audretsch tajribasi esa kichik firmalar texnologik noaniqlik yuqori bo'lgan segmentlarda ixtisoslashib, yangiliklarni bozorga olib kirishda muhim nisbatli ustunlikka ega ekanini ko'rsatadi [3]. Bizning fikrimizcha, bu ustunlikni kuchaytirish uchun ma'lumotga asoslangan qarorlar va tarmoqlararo kooperatsiya mexanizmlarini kengaytirish talab etiladi.

G.B. Kleynerpning tizimli iqtisodiyot konsepsiyasi iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi barqaror aloqalar, rollar va resurslar muvozanatini ta'minlashni markazga qo'yadi [4]. Bizning yondashuvimizda kichik biznes faolligini oshirish “yakkama-yakka subyekt”ni emas, balki ekotizimni (ta'lim, moliya, infratuzilma, tartibga solish, bozorlar) uyg'un rivojlantirish orqali erishiladi. Xalqaro rivojlanish institutlari, jumladan, Jahon banki, O'zbekistonda xususiy sektor transformatsiyasi doirasida kreditga kirish, raqamli xizmatlar, eksport logistikasi va tartibga solish sifatini yaxshilash zaruratini ta'kidlaydi [5]. Bizning fikrimizcha, bu yo'nalishlar bo'yicha “tez yutuqlar” (quick wins) bilan birga chuqur

institutsional islohotlar uyg'unlashganda, tadbirkorlik faolligi sezilarli ortadi. Mahalliy iqtisodiyot nazariyasi darsliklarida bozor institutlari, raqobat va mulkchilik munosabatlarini takomillashtirish tadbirkorlik rag'batlarining poydevori sifatida ko'riladi [6]. Bizning fikrimizcha, aynan mulk huquqlari himoyasi, shaffof kontraktlar va kutilmalar barqarorligi kichik biznesning uzoq siklli qarorlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Istiqbolli yo'nalishlar va amaliy mexanizmlar.

1) Innovatsion ekotizimlar va mikroinnovatsiyalar. Kichik biznes uchun texnologik transfer ofislari, inkubatorlar va akseleratorlar orqali past xarajatlilikdagi sinov maydonlari yaratish, universitet–biznes hamkorligini soddalashtirish muhim. Shimpetercha “yangi kombinatsiyalar”ni tez takrorlash imkonini beruvchi prototiplash laboratoriyalari va ochiq innovatsiya platformalari tadbirkorlik faolligini oshiradi [1; 2]. Bizning yondashuvimiz: kichik grantlar va vauchyerlar orqali “birinchi tajriba”ni moliyalashtirish, muvaffaqiyatli prototiplarni xususiy mablag' bilan ko'paytirish.

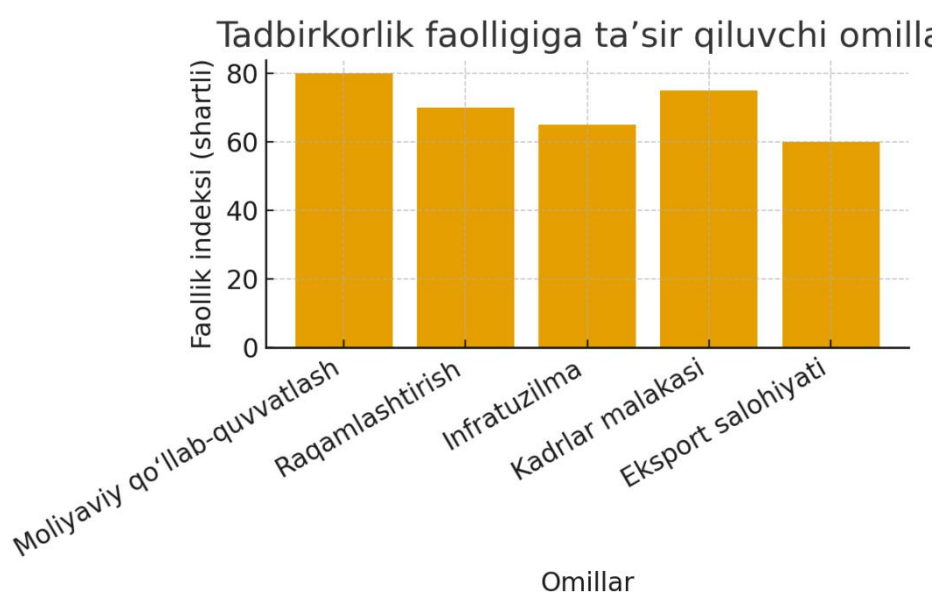
2) Muqobil moliyalashtirish instrumentlari. Kichik biznes kredit tarixining qisqaligi va ta'minot yetishmovchiligi sabab bank kreditlaridan chetda qoladi. Shu bois faktoring, lizing, savdo moliyasi, kraudfunding-krauddending, hamda garovsiz kassaflow asosidagi kreditlashni rivojlantirish talab etiladi. Acs va Audretsch ko'rsatganidek, yuqori noaniqlik sharoitida kichik firmalarning innovatsion loyihalari uchun moslashuvchan kapital instrumentlari zarur [3]. Jahon banki tajribasi ham riskga moslashtirilgan davlat–xususiy kafolatlar va kredit kafolat jamg'armalarini muhim deya baholaydi [5]. Bizning fikrimizcha, segmentlangan kafolat mexanizmlari (ayrim tarmoq va bosqichlar uchun turlicha koverej) resurslarni samaraliroq yo'naltiradi.

3) Klasterlashuv va qiymat zanjirlari. Клейнерning tizimli yondashuvi klasterlarda ro'llar taqsimoti va resurs almashinuvining barqaror mexanizmlarini shakllantirish zarurligini eslatadi [4]. Buning uchun: a) yetkazib beruvchilarni sertifikatlash va standartlashtirish; b) qo'shma xarid va logistika markazlari; c) texnik reglament va eksport talablari bo'yicha xizmatlar. Bizning yondashuvimiz — klasterlarda “raqamli ikiz” (digital twin) konsepsiyasiga asoslangan rejalashtirishni yo'lga qo'yish orqali kichik subyektlarning uzviy integratsiyasini kuchaytirish.

Bahs va muhokama. Shumterning innovatsiyaga urg'u berishi, Drukerning boshqaruviy tizimlashtirishi va Acs–Audretschning kichik firmalar ixtisoslashuviga oid dalillari, Клейнерning tizimli ko'rinishi bilan uyg'unlashganda, kichik biznes faolligini oshirish mexanizmlarini kompleks ko'rishga yordam beradi [1–4]. Jahon banki tavsiyalari esa mahalliy kontekstdagi “tiqin nuqtalari”ni (finans, logistika, raqamli davlat xizmatlari) aniq belgilaydi [5]. Mahalliy nazariy asoslarga tayanib, mulk huquqlari va raqobat muhitining soddalashuvi uzun muddatli investitsion qarorlar uchun zarur shart ekanini qayd etamiz [6]. Bizning fikrimizcha, aynan shaffoflik–moslashuvchanlik–kooperatsiya uchligi kichik biznesning barqaror faolligini ta'minlaydi.

1-rasm. Kichik biznes subyektlari o'sish dinamikasi (2020–2024) [7].

2-rasm. Tadbirkorlik faolligiga ta'sir qiluvchi omillar indeksi[7].

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining tadbirkorlik faolligini oshirish mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Kichik biznes iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, innovatsiyalarni joriy etish va hududlar rivojini muvozanatlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli ushbu sohada faollikni oshirish tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi.

Tadqiqot davomida tahlil qilingan nazariy qarashlar — Y. Shumpeterning innovatsion tadbirkorlik konsepsiyasi, P. Drukerning innovatsiyani boshqariladigan jarayon sifatida talqin etishi, Z. Acs va D. Audretschning kichik firmalarning ustunliklariga oid yondashuvi hamda G. B. Kleynerning tizimli iqtisodiyot konsepsiyasi — kichik biznes faolligini oshirishning ilmiy asoslarini belgilab berdi. Ushbu nazariyalar kichik biznesning moslashuvchanligi, mikroinnovatsiyalarni tez joriy etish imkoniyati va bozor talablariga tezkor javob berish xususiyatlarini tasdiqlaydi.

Amaliy jihatdan, innovatsion ekotizimlarni rivojlantirish, inkubatorlar va akseleratorlar faoliyatini kengaytirish, universitet–biznes hamkorligini

mustahkamlash kichik biznesning innovatsion faolligini oshiradi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarga kirishni yengillashtirish maqsadida muqobil moliyalashtirish instrumentlari, jumladan lizing, faktoring va kraudmoliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, klasterlashuv va qiymat zanjirlariga integratsiya kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshiradi. Institutsional muhitni takomillashtirish, mulk huquqlarini ishonchli himoya qilish, tartibga solish jarayonlarini soddalashtirish va raqamli davlat xizmatlarini kengaytirish tadbirkorlik faolligining barqaror o'sishi uchun zarur shart hisoblanadi.

Umuman olganda, kichik biznes subyektlarining tadbirkorlik faolligini oshirish innovatsiyalar, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, klasterlashuv va qulay institutsional muhitni uyg'un rivojlantirish orqali ta'minlanadi. Mazkur yo'nalishlar bo'yicha izchil va kompleks siyosat olib borilishi kichik biznesning iqtisodiy va ijtimoiy salohiyatini yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shodmonov Sh.Sh., G'ulomov S.S. *Iqtisodiyot nazariyasi*. Toshkent: Iqtisodiyot, 2010. 672b.

2. Acs Z. J., Audretsch D. B. *Innovation and Small Firms*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1990. 212 p.

3. Клейнер Г. Б. *Системная экономика: микрополюс, мезополюс, макрополюс и мегаполюс*. Москва: Инфра-М, 2011. 496 с.

4. World Bank. *Uzbekistan Country Economic Memorandum: Structural Transformation and the New Growth Model*. Washington, DC: World Bank, 2022. 180 p.

SCIENTIFIC FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIONS IN THE FIELD OF WATER MANAGEMENT: FINANCING

Babadjanov Abdirashid Musaevich,

PhD in Economics, senior scientific researcher

Tashkent University of Applied Sciences

Abstract. *This article is devoted to the problems of sustainable development of water management, considers its main directions, taking into account innovative solutions in the field, and discusses its scientific foundations. In addition to the tasks of solving water problems in our country, an important condition for the further development of water economy is the creation of an innovative economy system and the coordination of participants in the innovation process. A method for comparing the optimal direction for developing water-based innovations at the national level is considered. It is advisable to work with an innovative development program that scientifically and integrally unites qualified, highly experienced scientists in the water system. It is necessary to develop an effective system that will link the*